

Т. З. Статут Великого князівства Литовського 1588 р. / [за ред. С. Ківалова, П. Музиченка, А. Панькова]. - Кн. 1. - Одеса: Юрид. літ-ра, 2004. - 672 с.

Безклубий О.І. Вплив суспільних чинників на участь фізичної особи в особистих немайнових відносинах за Статутами Великого Князівства Литовського, Руського та Жомойтського / Проблеми та стан дотримання захисту прав людини в Україні [Текст]: зб. матеріалів III Всеукр. наук.-теорет. конф. (Київ, 29 листоп. 2012 р.). - К.: Нац. акад. внутр. справ, 2012. - С. 246-248.

Бойко І.І. Правове регулювання цивільних відносин

в Україні (ІХ-ХХ ст.): [навч. посіб. для студ. вищ. навч. закладів] / І.І. Бойко. - К.: Атіка, 2013. - 348 с.

Історія українського права: Посібн. / І.А. Безклубий, І.С. Гриценко, О.О. Шевченко та ін.; - К.: Грамота, 2010. - 336 с.

Безклубий О.І.

аспірант юридичного факультету
Київського національного університету імені

Тараса Шевченка

Надійшла до редакції: 06. 12. 2012

УДК: 342. 384. 4) 19/20

АЛКОГОЛЬНА ПОЛІТИКА ТА АНТИАЛКОГОЛЬНЕ ЗАКОНОДАВСТВО ПРИ СОЦІАЛІЗМІ ТА НА ПОСТРАДЯНСЬКОМУ ПРОСТОРІ (СЕР. 1960-Х РР. - ПОЧ. ХХІ СТ.)

Бойко В. В.

Здійснення порівняльно-правового аналізу законодавчих актів у сфері регулювання питань, пов'язаних з виробництвом, збутом та індивідуальним споживанням алкогольних напоїв у СРСР, характеристика наслідків тієї чи іншої політики державного втручання у вказану сферу на пострадянському просторі, узагальнення успішного й негативного досвіду окремих держав Європи дозволять, на думку автора, сформулювати наукові рекомендації для правотворчих і правозастосовних органів незалежної України.

Предметом наукової уваги вітчизняних і зарубіжних учених: Є.Т. Гайдара, В.А. Вейніка, Ю.В. Латиша, К. Литвака, В.В. Похльобкіна, С. Романова, В. Тремла, С. Шевардіна, С. Андерсона, Д. Крисчена, П. Герлиги, К. Рейда, Т. Рейнана та ін. ставали окремі аспекти питання, як-от сухий закон у роки горбачовської перебудови, акцизні надходження до державної казни та їх значення для проведення збалансованої економічної політики держави, відмова від горілчаної монополії після початку буржуазних реформ на пострадянському просторі тощо. Натомість комплексного дослідження еволюції алкогольного законодавства й практики його застосування в СРСР і на пострадянському просторі наразі не існує.

Мета цієї статті - сформулювати, по можливості, концептуальні підходи до проблеми, застерегти вітчизняних правотворців і правозастосовників від можливих помилок у здійсненні алкогольної політики держави.

Як вказував російський політолог і економіст Є. Гайдар: "Алкоголізація населення СРСР, яка з початку 1960-х років призвела до стагнації, а згодом до зниження середньої тривалості життя чоловіків, відбувалася на фоні поєднання найгірших рис споживання спиртного в місті та на селі. У село просочилися міські стереотипи алкогольної поведінки: характерне для села епізодичне (переважно на свята) вживання алкоголю набуло щоденного характеру. У міську культуру були привнесені традиції багатолюдного тривалого застілля з скандалами та бійками. Частка алкоголю, споживаного в соціально контрольованих місцях (кафе, ресторанах, барах) у СРСР у 1984 р. складала 5,5 %, тоді як у розвинутих країнах - 50-70 %. Укорінилася традиція пити на вулиці. Це збільшило вірогідність правопорушень за тієї ж кількості випитого спиртного у 2,3 рази" [3, 142].

На нашу думку, такому стану справ сприяли принаймні дві обставини. По-перше, нерозвиненість мережі

закладів громадського харчування, де відвідувачам могли пропонувати алкогольні напої (ресторани, бари). Держава з ідеологічних міркувань на законодавчому рівні заборонила будь-яке приватне підприємництво, включаючи, зрозуміло, і сферу громадського харчування. Відтак, закладів такого роду бракувало в будь-якому радянському місті. Потрапити до популярного ресторану чи бару можна було лише вистоявши довгу чергу потенційних відвідувачів або давши "на лапу" швейцару.

З іншого боку, держава намагалася використати дефіцит посадочних місць з максимальною для себе користю - встановивши 100 % ресторанну націнку на будь-який алкоголь, продаваний у мережі громадського харчування.

У цій ситуації логічно було сподіватися тих результатів, на які вказує Є. Гайдар - непропорційно високого рівня вуличної злочинності, передусім хуліганства й пограбувань. Також шалені гроші, які "крутилися" у сфері радянського громадського харчування, передусім за рахунок реалізації спиртних напоїв, були джерелом корупції (підкуп працівників ВБРСВ) та інших правопорушень (нелегальні валютні операції, азартні ігри, проституція тощо).

З метою зниження вуличної (і не лише) злочинності бажано було "окультурити" вживання алкоголю шляхом зняття законодавчих заборон на приватнопідприємницьку діяльність і відверто спекулятивного регулювання цін на спиртне в закладах громадського харчування. Проте такий підхід означав би фактичну ревізію марксистсько-ленінських ідеологічних установок. Радянське керівництво зважилося на цей крок лише в роки горбачовської перебудови.

Широко залучаючи алкогольний ресурс до наповнення державного бюджету, радянська влада намагалася боротися з негативними наслідками алкоголізації населення шляхом законодавчих заборон.

У цьому загальносоюзному дискурсі Указом Президії Верховної Ради УРСР від 29 березня 1973 р. Кримінальний Кодекс республіки був доповнений ст. 156^а, що встановлювала кримінальну відповідальність за порушення правил торгівлі спиртними напоями.

Разом з тим, станом на початок 1985 р. антиалкогольне законодавство Союзу РСР та Української РСР, як на комуністичну ідеологію і мораль, було відносно м'яким. Особливо це стосувалося питань адміністративної відпо-

відальності за дрібні порушення. Приміром, розпивання спиртних напоїв у громадських місцях (ст. 178 КАП) чи поява в громадських місцях у п'яному вигляді, "що ображає людську гідність і мораль" (ст. 179 КАП) каралися майже символічним штрафом - від 3 до 10 рублів [7, 71-72]. Для порівняння, пляшка найдешевшої на той час горілки "Екстра" коштувала 4 рублі 12 копійок, "аристократичної" "Сибірської" - 6 рублів 20 коп.

Не особливо турбувалася в цей час соціалістична держава й про монополію горілчаної торгівлі. Промислове виробництво міцних спиртних напоїв приватним виробником було в період розвинутого соціалізму неможливим в принципі, а самогонваріння залишалося на маргінесі, обслуговуючи відносно вузький сегмент населення - село (де самогон традиційно служив своєрідною валютою розрахунку за допомогу у веденні домашнього господарства), найбідніші весілля та похорони (знову ж таки, переважно в сільській місцевості) і найзлиденнішу міську шантрапу. Скільки-небудь поважуюча себе людина віддавала перевагу казенці чи, у гіршому випадку, недорогим ординарним винам, ціни на які починалися з 65 (з тарою - 77) копійок для сухого і 90 (з тарою - 1 рубль 02 копійки) для кріпленого вина за півлітрову пляшку.

На нашу думку, така поблажливість пояснювалася ще й наступними міркуваннями. Самогонваріння й відносно дороге державне спиртне в сегменті ординарних вин утримували незможні верстви населення від споживання алкогольних сурогатів - одеколонів, технічного спирту тощо.

Тим часом негативні тенденції наростали. За 20 років до початку горбачовської кампанії боротьби з алкоголізмом (1965-1985 р.) споживання спиртних напоїв у СРСР на одну особу зросло у 2,2 рази, кількість правопорушень на ґрунті зловживання алкоголем у 5,7 разів, число хворих на алкоголізм - у 7 разів. Приблизно 90 % прогулів були пов'язані з пияцтвом [3, з посиланням на: Выступление Генерального секретаря ЦК КПСС Брежнева Л.И. на Пленуме ЦК КПСС 15 декабря 1969 года. - РГАНИ, Ф. 2, Оп. 3, д. 168, Р. 11688, л. 58]. У 1986 р. число алкоголіків, які перебували на наркологічному обліку, складало в СРСР 4 млн. чол. Через медвитверезники щорічно проходили близько 9 млн. осіб [8, 3].

Вирішувати питання командно-адміністративна модель управління узялася звичними методами "закручування гайок". У травні 1985 р. однією з перших ініціатив нового кремлівського керівництва, уособленого М.С. Горбачовим і його командою, став початок антиалкогольної кампанії.

У Постанові Ради міністрів СРСР від 7 травня 1985 р. № 410 і Постанові Ради міністрів УРСР від 28 травня 1985 р. № 218 встановлювалися жорсткі вимоги скорочення виробництва алкоголю, різкого обмеження мережі розпивочних закладів, передбачалися санкції до порушників антиалкогольного законодавства.

Усього за чотири роки виробництво горілки в країні відстало від потреб ринку на 25 % . На випуск іншої продукції були перепрофільовані понад 1 тисяча винзаводів, 83 спиртових і 14 потужних горілчаних заводів. Асортимент лікєро-горілчаної продукції скоротився більш ніж у півтора рази. За три роки площі виноградників скоротилися більше ніж на третину [11].

Окрім втрат для бюджету, такий стан справ породжував масове невдоволення радянською владою та її вищими керівництвом. Спочатку це невдоволення знаходило свій вияв в усній народній творчості (політичному

анекдоті), згодом - у тотальному неприйнятті курсу "партії та уряду", безвідносно до його правильності чи помилковості. Мінеральний секретар Горбачов та його найближчі однодумці (Є. Лігачов) мали значно менший авторитет у суспільному сприйнятті, ніж альтернативний їм правильний мужик (а фактично - запійний алкоголік) Б. Єльцин.

За планом 1985 р., прийнятим ще до горбачовських антиалкогольних постанов, від реалізації спиртних напоїв передбачалося отримати 60 млрд. рублів прибутку. Після прийняття сумнівних рішень було отримано: у 1986 р. - 38 млрд., у 1987 р. - 35, а в 1988 р., у зв'язку з фактичним ослабленням антиалкогольної кампанії, - ледь більше 40 млрд. рублів [10, 101].

Розрахунок властей будувався на тому, що зменшення виробництва алкогольної продукції (у 1985-1986 рр. більш як удвічі) вдасться на 80 % компенсувати шляхом підвищення цін на неї. Однак цього не відбулося - не в останню чергу тому, що нижчі верстви населення перейшли на, так би мовити, альтернативні види спиртовмісної продукції: від домашнього самогону до різноманітних технічних і парфумерних рідин. Набула поширення в раніше небачених масштабах наркоманія та практично невідоме радянському суспільству токсикоманія.

Держава вимушено дала задній хід. Вже з 1989 р. реалізація алкогольних товарів почала зростати. У першому кварталі цього року продаж горілки й лікєро-горілчаних виробів склав 139 % від обсягів першого кварталу 1988 р., виноградного вина - 128 %, шампанського - 112 % [6].

Інші соціалістичні країни. Радянський досвід введення горілчаної монополії після 1945 р. копіювали й т.зв. країни народної демократії - східноєвропейські сателіти СРСР. Приміром, у Румунії перша післявоєнна Конституція, прийнята у квітні 1948 р. Великими національними зборами, закріпила державну монополію на тютюн, алкогольні напої, сірники та сіль [5, 497-498, з посиланням на: Конституция и основные законодательные акты РНР. - М., 1954, с. 7]. В умовах післявоєнної відбудови економік, зруйнованих світовою війною, надходження від державних монополій йшли на утримання державного апарату й т.зв. соціалістичне будівництво.

Втім, після приходу в СРСР до влади антиалкогольного лоббі, очолюваного М.С. Горбачовим і Є.К. Лігачовим, уряди країн соціалістичної співдружності не стали підполювати радянську ініціативу у своїх державах.

Комуністичні режими у своїй антиалкогольній карально-репресивній політиці подекуди йшли (і йдуть) далі від радянського аналога, запроваджуючи жорсткі покарання для порушників і осіб, що зловживають спиртним.

Так, у комуністичному Китаї у 2009 р. до смертної кари було засуджено нетверезого водія, який порушив правила дорожнього руху, що потягнуло за собою загибель 4 осіб [9, 180]. Після цього всім судам, які провадять справи порушників правил дорожнього руху, було вказано максимально жорсткіше ставитися до підсудних. Водіїв, які сіли за кермо в стані сп'яніння й допустили серйозні порушення, надалі передбачається страчувати [13].

Щоправда, у цьому випадку важко зрозуміти, що виступає визначальним - східний регіональний менталітет чи впливи комуністичної ідеології. Для порівняння, у сусідньому Таїланді управління автомобілем у нетверезому стані, яке потягло за собою смертельні наслідки, також може бути каране строю винного [12, 169].

Пострадянський простір. Доволі логічним наслідком

антиалкогольної кампанії, розпочатої М.С. Горбачовим у 1985 р., став різкий поворот у державній алкогольній політиці республік колишнього Союзу РСР після його розпаду. Доступність алкоголю стала ніби першою ластівкою “свободи” від комуністичного тоталітаризму - доступної тепер усім верствам населення. Замість кілометрових черг радянських часів, спричинених волюнтаристичним рішенням кремлівської верхівки, громадянам пострадянських держав запропонували повну свободу вибору лікєро-горілчаного асортименту - у будь-якому ціновому сегменті, без жодних часових обмежень (цілодобово), навіть у найвіддаленіших населених пунктах - аби був покупець.

Приклад у цьому показувала Російська Федерація. 7 липня 1992 р. Президент Росії Б.Н. Єльцин видав Указ, який відміняв державну горілчану монополію, що існувала в СРСР з 1924 р. З середини 1992 р. будь-хто міг виробляти й закуповувати за кордоном, торгувати горілкою на основі спеціального дозволу, який видавався органами виконавчої влади на основі ліцензії. У підсумку ринок переповнився низькоякісними й фальсифікованими напоями, що становили небезпеку для життя й здоров'я громадян. Державні лікєро-горілчані заводи не витримували конкуренції й опинилися на грані банкрутства. Різко скоротилися надходження до державного бюджету Росії. На дешевій низькоякісній горілці поставали й швидко розбудовувалися фінансові імперії кримінального світу.

Кремлівське керівництво доволі швидко зрозуміло пагубність здійснюваної ним політики. 11 червня 1993 р. вийшов указ Президента Росії “Про відновлення державної монополії на виробництво, зберігання, гуртову та роздрібну торгівлю алкогольною продукцією”. Державна монополія була відновлена в повному обсязі, проте, згодом під тиском алкогольного лоббі обмеження постійно послаблювалися.

У цьому контексті становить неабиякий інтерес і акцизна політика Української РСР та незалежної України на етапі становлення Української державності (кін. 80-х - поч. 90-х рр. минулого століття).

25 червня 1991 р., за кілька місяців до Акту проголошення державної незалежності, Верховна Рада УРСР прийняла Закон “Про систему оподаткування”. Стаття 9 “Акцизний збір” оголошувала: “Акцизний збір встановлюється на високорентабельні та монополійні товари (продукцію) (...) Ставки акцизного збору встановлюються в процентах або в твердих сумах з одиниці реалізованого товару (продукції). Суми акцизного збору зараховуються до республіканського бюджету (виділення наше)” [4, 5].

Привертають увагу два моменти. По-перше, введення акцизного збору на ті чи інші групи товарів уже не залежить від, так би мовити, ідеологічної складової (“боротьба з негативними явищами в суспільному житті”, “податок на багатих” тощо). По-друге, доходи від акцизної політики мали поповнювати республіканський бюджет, тобто стати джерелом економічної незалежності від Центру, і - у перспективі - незалежності політичної, суверенітету Української держави.

Ставки акцизного збору на вітчизняний спирт питний та етиловий, горілку й лікєро-горілчані вироби встановлювалися в розмірі 90 % “до вартості у відпускних цінах”. Дещо нижчими були ставки для коньяку - 70 %, вина, виноматеріалів і шампанського - 60 %, пива - 30 %. Виняток було зроблено для спирту, який використовувався для виготовлення спиртованих соків, - 30 % відпускної ціни.

Натомість законодавець потурбувався про захист

ринку від імпоротної лікєро-горілчані продукції: на спирт питний та етиловий, горілку й лікєро-горілчані вироби зарубіжного походження - 300 %, коньяк - 250 %, вина й виноматеріали, шампанське - 200 %, пиво - 150 %.

З метою впорядкування виробництва й реалізації спирту етилового з харчової сировини, горілчаних, лікєрних, коньячних виробів, інших алкогольних напоїв, виготовлених з використанням спирту, і тютюнових виробів, недопущення проникнення на споживчий ринок неякісної продукції 31 грудня 1992 р. вийшов Декрет Кабінету Міністрів України № 25-92 “Про державне регулювання виробництва, торгівлі, експорту спирту, напоїв з його використанням і торгівлю тютюновими виробами”.

18 вересня 1995 р. надійшов Указ Президента України № 849 “Про введення марок акцизного збору на алкогольні напої і тютюнові вироби”. Ним заборонялася реалізація винно-горілчані (і тютюнової) продукції без марок державного акцизного збору.

Свою акцизну політику будували й інші держави пострадянського простору - з урахуванням місцевих умов і особливостей. Згодом, з початком створення Росією Митного союзу, з'ясувалося, що питання різниці в цінах на алкоголь у державах-членах є доволі гострим.

Попередня домовленість про гармонізацію ставок акцизів на алкоголь і тютюн у рамках Митного союзу була досягнута в серпні 2012 р. Сторони попередньо домовилися, що Росія знизить темпи приросту ставок акцизів на алкоголь і тютюн з тим, щоб Білорусь і Казахстан могли підтягнути свій рівень ставок до російського у 2020 р. Заступник міністра фінансів РФ Сергій Шаталов пояснює, що бажання властей уніфікувати ставки пов'язане з проблемою контрабанди підакцизних товарів всередині Митного союзу [2].

Алкогольна політика й антиалкогольне законодавство в СРСР і на пострадянському просторі в досліджуваній період показують, що тоталітарні та ідеологічно-акцентовані режими здійснюють більш активну державну політику в галузі алкогольного законодавства й правоохоронної діяльності, ніж демократичні.

Перехід до буржуазних форм державності практично повсюдно веде до ліквідації державної монополії у сфері виробництва й збуту алкогольної продукції при збереженні заінтересованості фіскальних органів в отриманні й навіть збільшенні надходжень від цієї сфери. При цьому невинувато послаблюється увага до питань суспільної моралі та здоров'я нації, що не може вважатися виправданим - з огляду на стратегічну перспективу.

Література

1. Алкоголь в СССР. - Електронний ресурс: http://project36.ru/wiki/index.php?title=%D0%90%D0%B%D0%BA%D0%BE%D0%B3%D0%BE%D0%BB%D1%8C_%D0%B2%D0%A1%D0%A1%D0%A1%D0%A0
2. Беларусь, Россия и Казахстан могут гармонизировать акцизы на алкоголь и табак к 2020 году. - Електронний ресурс: http://www.belta.by/ru/all_news/economics/Belarus-Rossija-i-Kazaxstan-mogut-garmonizirovat-aktsizy-na-alkogol-i-tabak-k-2020-godu_i_611980.html
3. Гайдар Е.Т. Гибель империи. Уроки для современной России. - М.: “Российская политическая энциклопедия” (РОССПЭН), 2006. - 440 с.
4. Закон Української РСР “Про систему оподаткування”. 25 червня 1991 р. // Правове регулювання податків. Збірник нормативних актів. - К.: Фірма “Торговий Дім”, 1992. - 104 с., с. 3-8.
5. История Румынии 1918-1970 / Редкол. Н.И. Лебе-

дев (глав. ред.) и др. - М.: Наука, 1971. - 742 с.

6. Итоги первого квартала 1989 года. Сообщение Госкомстата СССР // Известия (Москва, СРСР). - 1989. - 23 апреля.

7. Кодекс Української РСР про адміністративні правопорушення: Офіц. текст. - К.: Політвидав України, 1985. - 171 с.

8. Левин Б.М. Алкогольная реформа в СССР: успехи, проблемы, трудности // Эффективность алкогольной реформы: некоторые социологические аспекты. (Международная конференция в Баку, 1-3 ноября 1988 г.). - М.: Институт социологии АН СССР, 1988.

9. Найдивовижніші закони різних країн: Науково-популярний збірник (рос. мовою). - 2-ге вид., перероб. та допов. / Уклав М.І. Хавронюк. - К: Атіка, 2010. - 228 с.

10. Рыжков Н.И. Десять лет великих потрясений. - М.: Ассоциация "Книга. Просвещение. Милосердие",

1995. - 574 с.

11. Советская монополия и неэффективность жестких мер "сухих законов". - Электронный ресурс: <http://www.rbc.ru/reviews/drink/261204/2sub3.shtml>

12. Сухой закон: история, интересные факты. - Электронный ресурс: <http://zadumaisia.ru/alkogol-1.php>

13. Treml V.G. Soviet and Russian Statistics on Alcohol Consumption and Abuse // Premature Death in the New Independent States / J.L. Bobadilla, C.A. Costello, F. Mitchell (eds.). - Washington, DC: National Academy Press, 1997. - P. 220-238.

Бойко В. В.

Здобувач кафедри загальної теорії держави і права, начальник курсів інституту післядипломної освіти та заочного навчання Львівського державного університету внутрішніх справ, підполковник міліції
Надійшла до редакції: 10. 12. 2012

УДК 343.15

ІСТОРИКО-ПРАВОВІ ЗАСАДИ СТАНОВЛЕННЯ ТА РОЗВИТКУ ТЛУМАЧЕННЯ НОРМ ПРАВА В ЮРИДИЧНІЙ НАУЦІ

Іванчук Н. В.

Проблема тлумачення є однією з традиційних проблем юридичної науки. Вона має самостійне значення в процесі наукового або повсякденного пізнання державно-правового життя. Необхідність чіткого уявлення про значення чинних норм виникає під час як правотворчої, так і правозастосовної роботи. Процес неофіційного тлумачення неминучий під час реалізації правових норм державними органами, при укладенні угод і договорів господарськими структурами, у діяльності партій, суспільних об'єднань, при здійсненні цивільних юридично вагомих дій і, навіть, у повсякденному житті окремої особи.

Кожне явище чи поняття має свої витоки й першопричини, кожне переживає період народження, становлення, зрілого функціонування та відмирання. Навряд чи є винятком поняття тлумачення норм права. Саме поняття "тлумачення норм права" остаточно сформулювалося в середині ХХ ст., але, шукаючи витоки й передумови появи цього явища, несправедливо було б не звернутись до юридичного досвіду попередніх епох. Звісно, у форматі окремого параграфу неможливо здійснити досконалий аналіз історичного розвитку правової думки на предмет розроблення ідей тлумачення норм права, але не представити думки окремих мислителів означало б позбавити ідейне ядро цього явища його історичної генези. Доцільно зазначити, що ідеї великих мислителів щодо різних аспектів права не були спрямовані конкретно на процес тлумачення, проте окремі їхні погляди склали основу генези теорії тлумачення норм права, і передусім це стосувалося саме неофіційного тлумачення норм права.

На межі IV та V ст. до н.е. побачив світ твір давньогрецького філософа Платона "Держава", в якому автором стверджувалися принципи й правила, якими має керуватися досконала, на його думку, держава. Платон шляхом логічних умовиводів підходить до з'ясування змісту категорії справедливості. Зокрема, він доходить висновків, що, "беручись установлювати закони", люди влади можуть встановлювати їх правильно або неправильно", а отже, виникає справедливе питання, яке за багато століть стане яблуком розбрату між представника-

ми позитивістської та природно-правової юриспруденції: "Якщо інші люди зобов'язані коритися будь-якому приписові, який встановили люди, що на цей момент є при владі, то чи буде це дійсно справедливим?" [1, 23]. Розробляючи проблему справедливості, філософ доходить висновку, що ця якість здатна бути притаманною як окремим людям, так і цілим державам. Як бачимо, Платон по-своєму здійснює тлумачення існуючих норм права чи таких, якими вони повинні бути. Такі роздуми філософа по праву можна вважати неофіційним тлумаченням.

Стародавній Рим став нащадком античної Греції в розробці ідей "держави", "права", "закону", "справедливості", а загалом і правотлумачної діяльності. На увагу заслуговує творчий доробок видатного римського філософа Марка Тулія Цицерона (106 - 143 рр. н.е.) "Про державу; Про закони; Про природу богів...", роботи якого з позицій сьогодення по праву можна вважати доктринальним тлумаченням норм права [2].

Поняття закону й права Цицерон пов'язує з категоріями розуму, здорового глузду й природи: "Адже тим, кому природа дарувала розум, вона дарувала і здоровий глузд. Звідси випливає, що вона їм дарувала і закон, який є здоровим глуздом - як у веліннях, так і в заборонах. Тому, якщо вона дарувала їм закон, то дарувала й право. Розум же був даний усім. Значить, право було дано всім" [3, 51].

Тлумачення норм права довгі роки зазнавали на собі негативних наслідків легістського підходу до праворозуміння. Історії відомі випадки, коли негативно ставилися до самої спроби роз'яснювати видані правові акти, оскільки апіорно вважалося, що останні написані настільки ясно, що їх може зрозуміти без будь-яких утруднень будь-яка зацікавлена особа [4, 32]. У цьому відношенні показовим є приклад імператора Юстиніана (VI ст. н.е.), який заборонив тлумачення своїх Дигестів, вважаючи, що всі неясності були усунуті й не залишилися підстав для сумнівів. У своєму посланні "Про складання Дигестів" ("Deo auctore") від 15 грудня 530 р., адресованому знаменитому юристові Трібоніану, який очолював за його дорученням комісію зі систематизації